
УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ТА ПОТОКАМИ В ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

2019-2020 н. р.

Викладач: Марченко Станіслав Віталійович

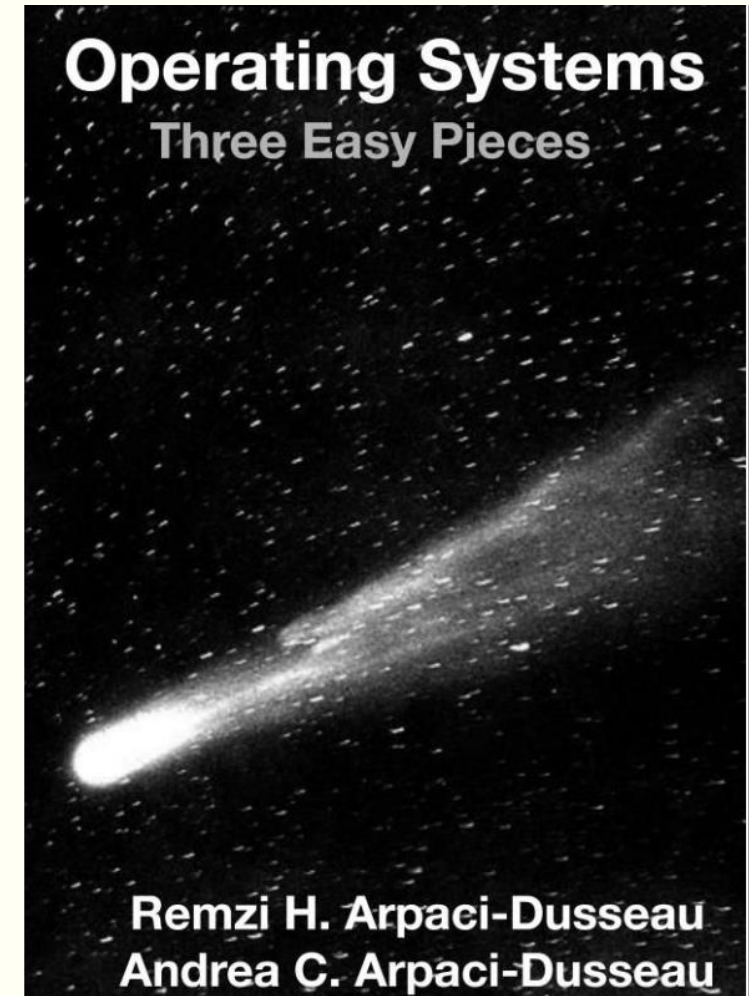
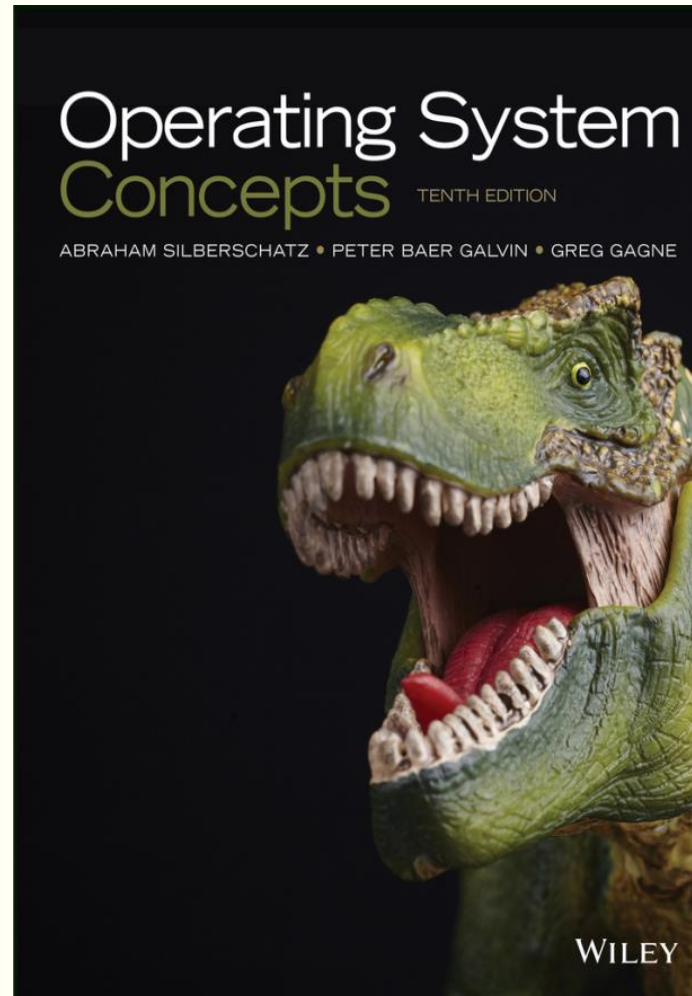
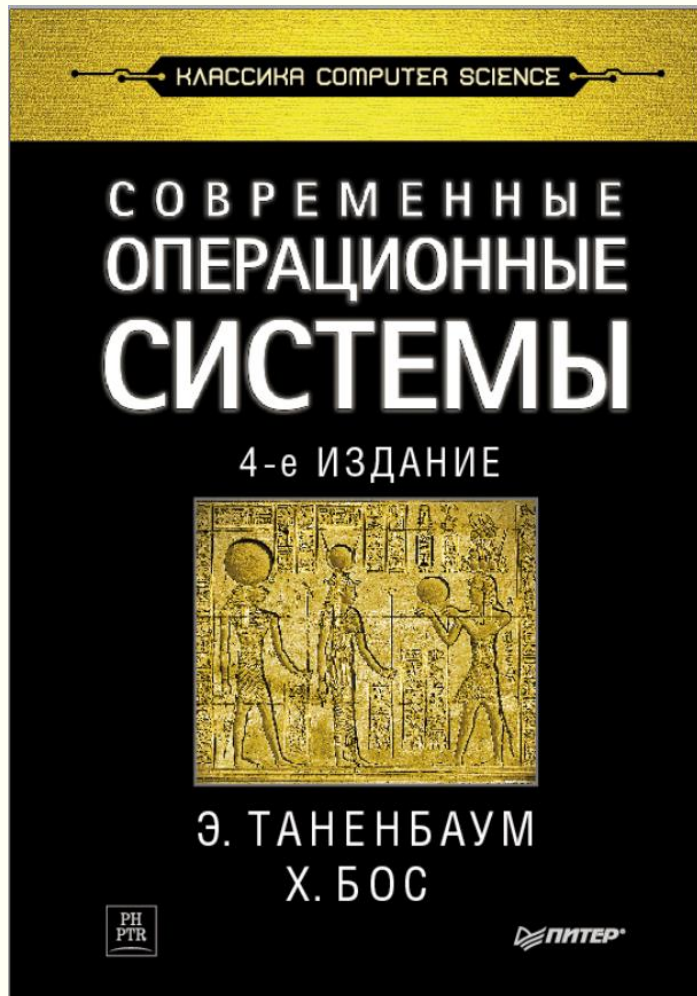
Питання лекції

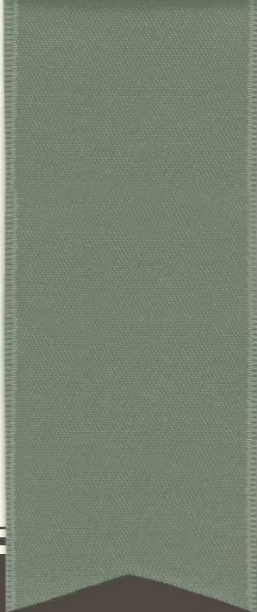

- Процеси в операційних системах.
- Потоки та моделі багатопоточного виконання коду.
- Принципи роботи планувальника центрального процесора.
- Синхронізація процесів на рівні операційної системи.

Рекомендована література

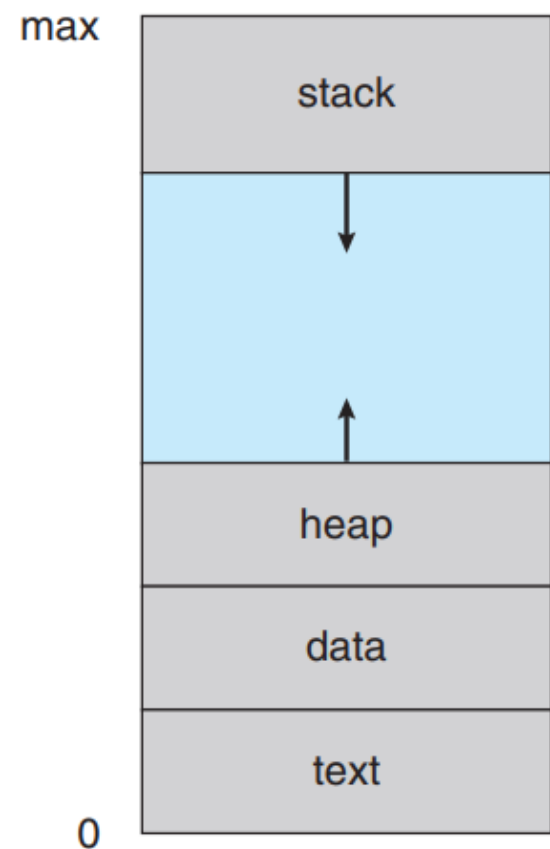

ПРОЦЕСИ В ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Питання 2.1

Процес – програма під час виконання

Процес – одиниця роботи в сучасних комп'ютерних системах.

- Система складається з набору процесів, які виконують користувацький або системний код.
- Потенційно, вони працюватимуть конкурентно.

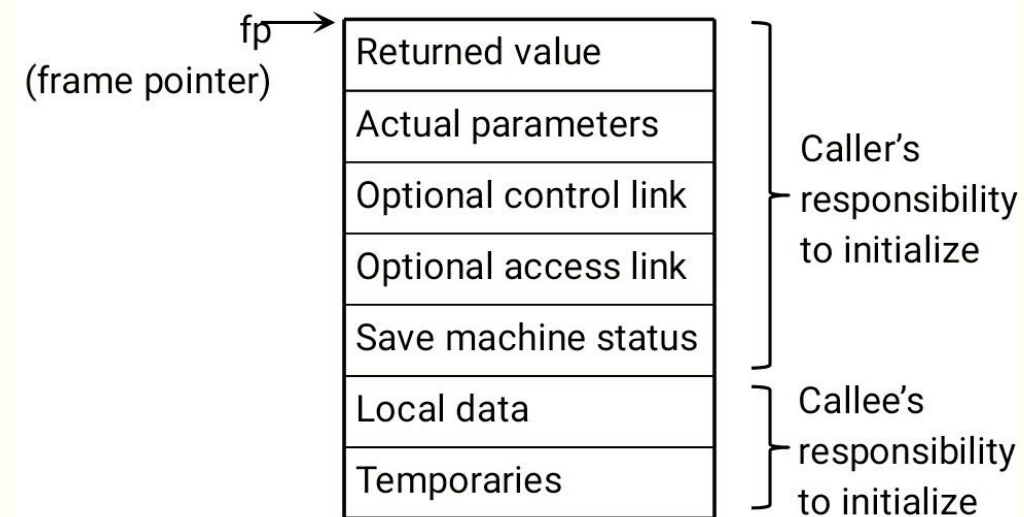
Ранні комп'ютери були пакетними системами, які виконували *завдання (jobs)*.

- Пізніше системи розподіленого часу запускали *користувацькі програми (задачі, tasks)*.
- Термін «процес» – аналогічна, проте більш сучасна концепція.

Модель пам'яті (memory layout) процесу передбачає кілька *сегментів (sections)*:

- Текстовий сегмент – частина адресного простору з виконуваним кодом (фіксований розмір)
- Сегмент даних – глобальні змінні (фіксований розмір)
- Куча (Heap section) – пам'ять, яка динамічно виділяється в процесі виконання програми
- Стек – тимчасове сховище даних при виклику функцій

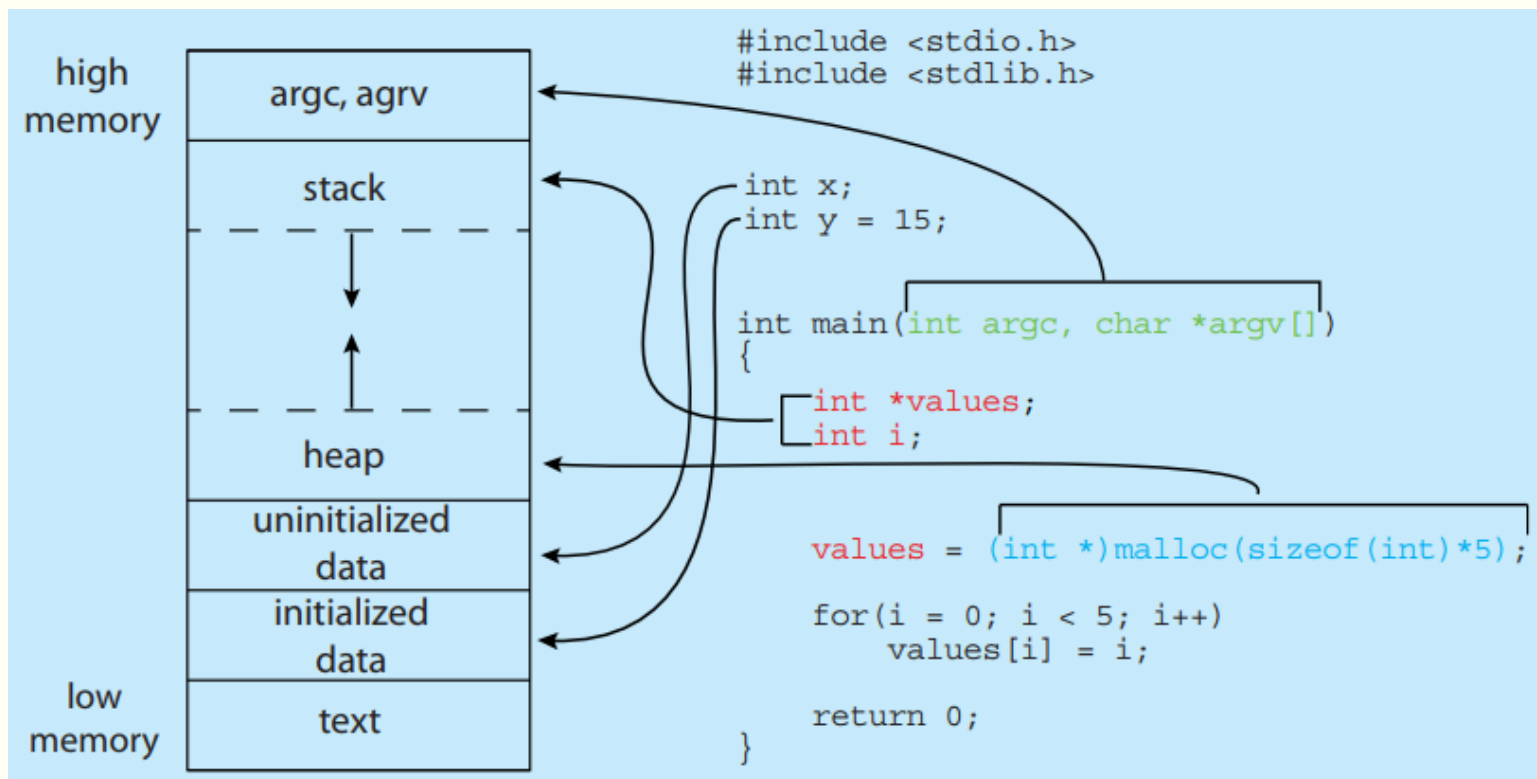
Процес – програма під час виконання

- Кожного разу при виклику функції у стек додається **запис активації функції (активаційний запис, activation record)**.
  - Параметри функції, локальні змінні та return-адреса.
- Аналогічно, куча росте при динамічному виділенні пам'яті та зменшується при її вивільненні (поверненні системі).
  - Хоч стек і куча ростуть **назустріч** один одному, ОС повинна забезпечити неможливість їх перетину.

- Хоч 2 процеси можуть пов'язуватись однією програмою, вони все-одно вважаються 2 окремими послідовностями виконання.
  - Наприклад, кілька користувачів може працювати з різними копіями поштової програми або викликати багато копій веб-браузера.
  - Кожна копія є окремим процесом; хоч текстові секції ідентичні, існують відмінності в сегментах даних, кучі та стеку.

Модель пам'яті програми мовою C

- GNU-команда `size` може використовуватись для визначення розміру (в байтах) деяких сегментів.
- Нехай назва файлу з даним первинним кодом – `memory`.
  - Виклик `size memory` згенерує наступний вивід:

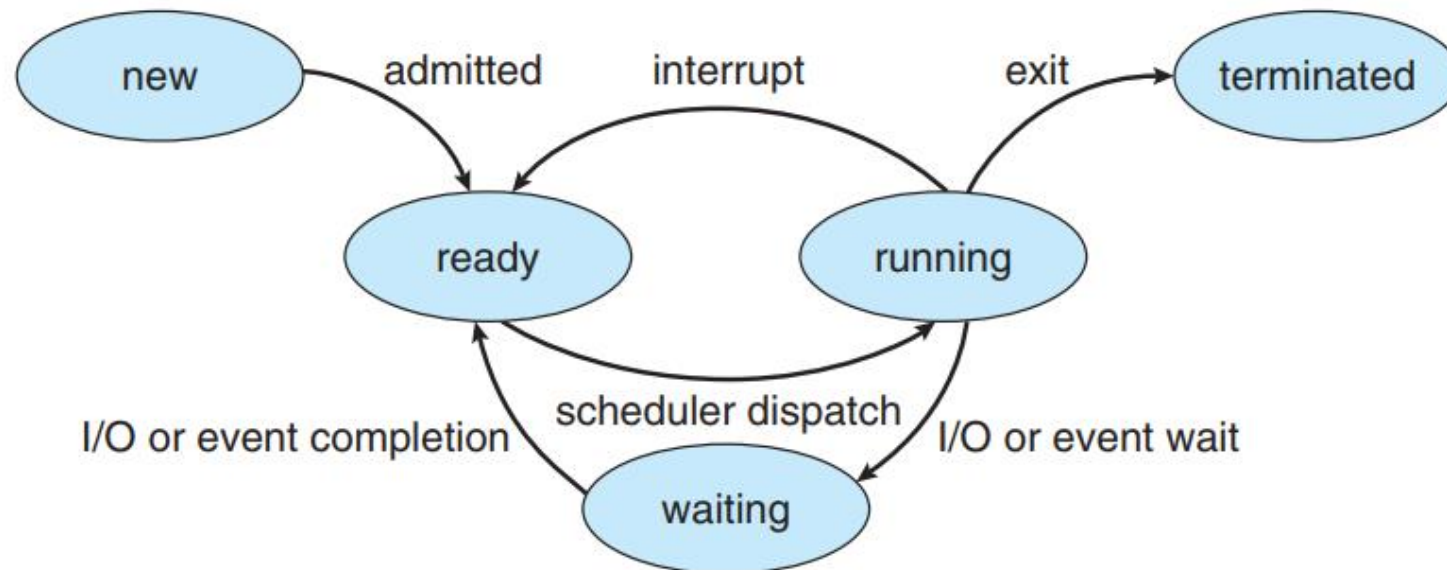
text	data	bss	dec	hex	filename
1158	284	8	1450	5aa	memory

Стан процесу

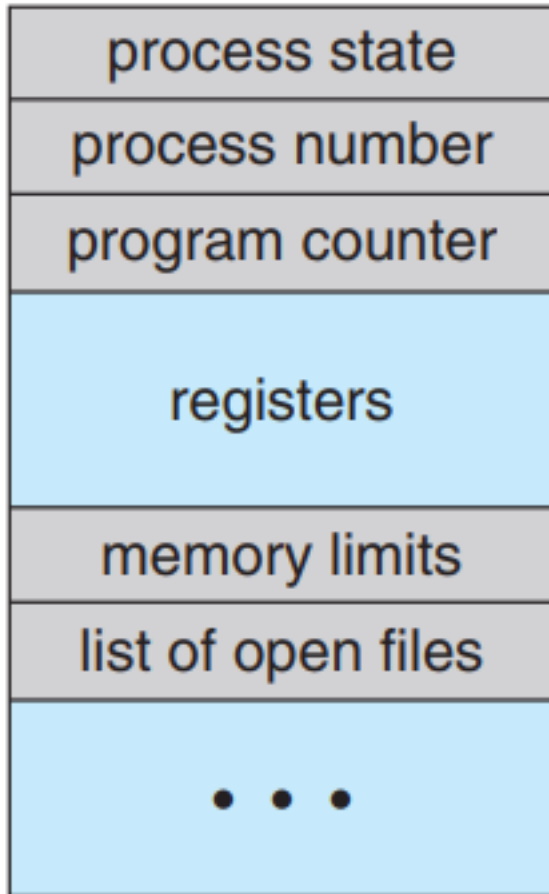
- Під час виконання процесу змінюється його стан:
  - **Новий (New)**. Процес створено.
  - **Запущений (Running)**. Інструкції виконуються.
  - **Очікування (Waiting)**. Процес очікує на настання деякої події (як закінчення вводу-виводу або отримання сигналу).
  - **Готовий (Ready)**. Процес очікує на своє призначення процесору.
  - **Завершений (Terminated)**. Процес завершив виконання.

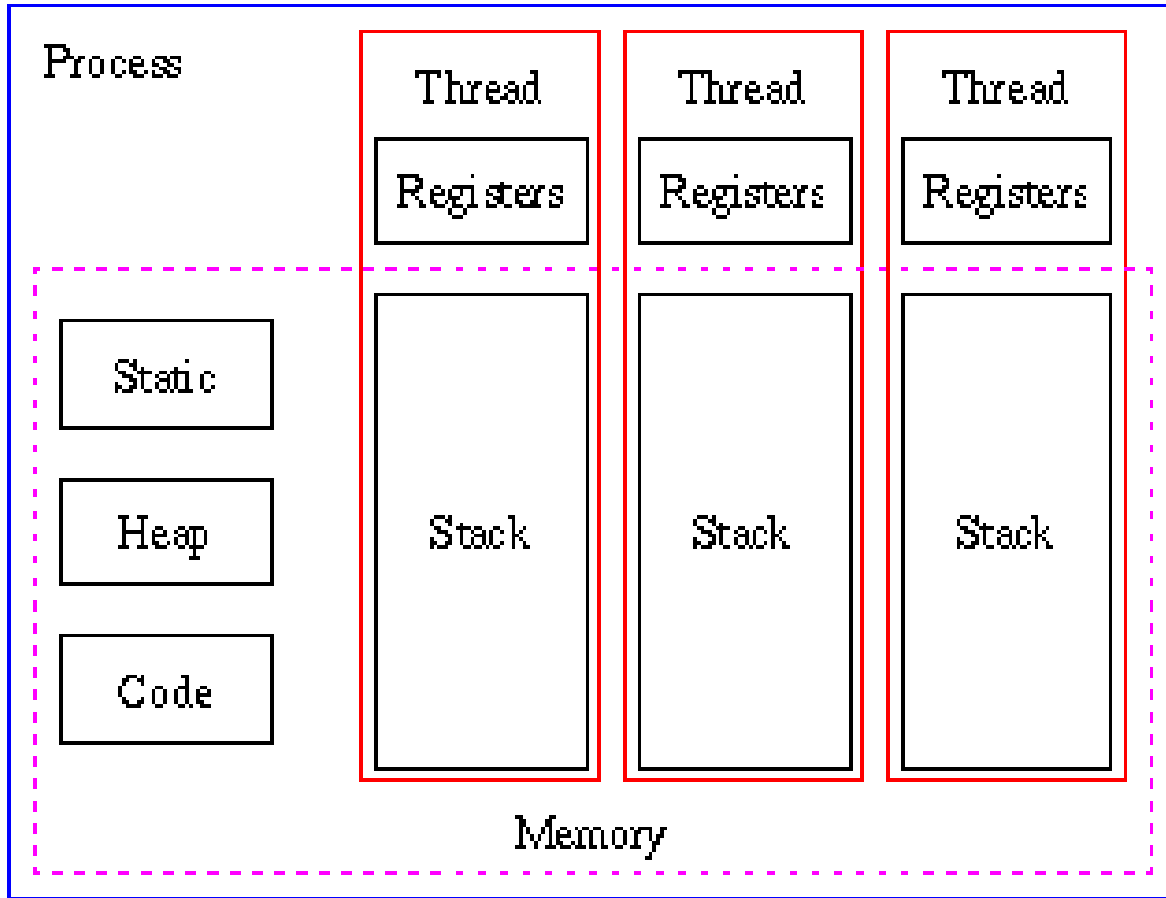
Блок управління процесу (task control block, process control block, PCB)

- Містить багато частин інформації, пов'язаної з конкретним процесом:
  - **Стан процесу (Process state):** new, ready, running, waiting, halted та ін.
  - **Програмний лічильник (Program counter, PC).** Вказує на адресу наступної інструкції для виконання даним процесом.
  - **Регістри ЦП (CPU registers).** Відрізняються кількістю та типом залежно від архітектури.
    - Включають акумулятори, індексні регістри, вказівники стеку (stack pointers, SP) та регістри загального призначення + довільна condition-code інформація.
    - Разом з PC дана інформація про стан повинна зберігатись, коли відбувається переривання, щоб дозволити процесу коректно продовжуватись після перепланування його роботи.
  - **Інформація щодо планування роботи ЦП (CPU-scheduling information).** Включає пріоритет процесу, вказівники на планувальні черги (scheduling queues) та інші параметри планування.
  - **Інформація щодо керування пам'яттю (Memory-management information).** Може містити значення регістрів бази та границі, таблиць сторінок (page tables) або таблиць сегментів (segment tables) залежно від системи пам'яті, використаної в ОС.
  - **Статистична інформація.** Тривалість використання ЦП та загальний час роботи, часові ліміти, account numbers, номери робіт (job) або процесів.
  - **Інформація про статус вводу-виводу.** Включає список пристроїв вводу-виводу, виділених процесу, перелік відкритих файлів тощо.

Потоки виконання (threads)

- Більшість сучасних ОС розширили поняття процесу до можливості мати кілька потоків виконання (threads of execution).
  - Особливо корисно на багатоядерних системах, коли багато потоків можуть працювати паралельно.
  - Наприклад, багатопоточний текстовий редактор може призначити один потік на керування вводом користувача, а інший – перевіряти правильність написання.
  - У системах з підтримкою потоків PCB розширяється для включення інформації по кожному потоку.
  - Інші зміни в системі також повинні підтримувати потоки.

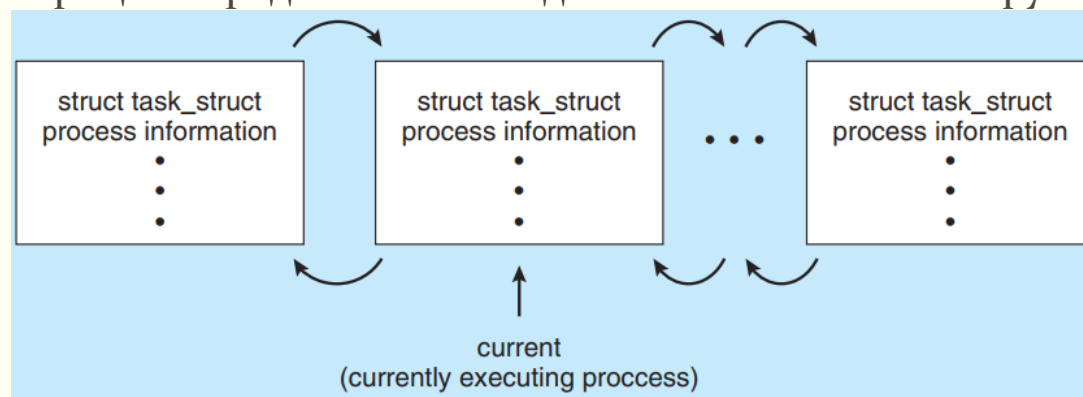
Представлення процесу в Linux

- РСВ у Linux представлений С-структурою `task_struct` із файлу [include/linux/sched.h](#) первинного коду ядра.

- Структура містить усю необхідну інформацію щодо представлення процесу.
- Деякі з полів структури:

```
long state; /* стан процесу */
struct sched_entity se; /* інформація щодо планування */
struct task_struct *parent; /* батьківський процес */
struct list_head children; /* дочірні процеси */
struct files_struct *files; /* список відкритих файлів */
struct mm_struct *mm; /* адресний простір */
```

- У ядрі Linux усі активні процеси представляються двозв'язним списком структур `task_struct`.

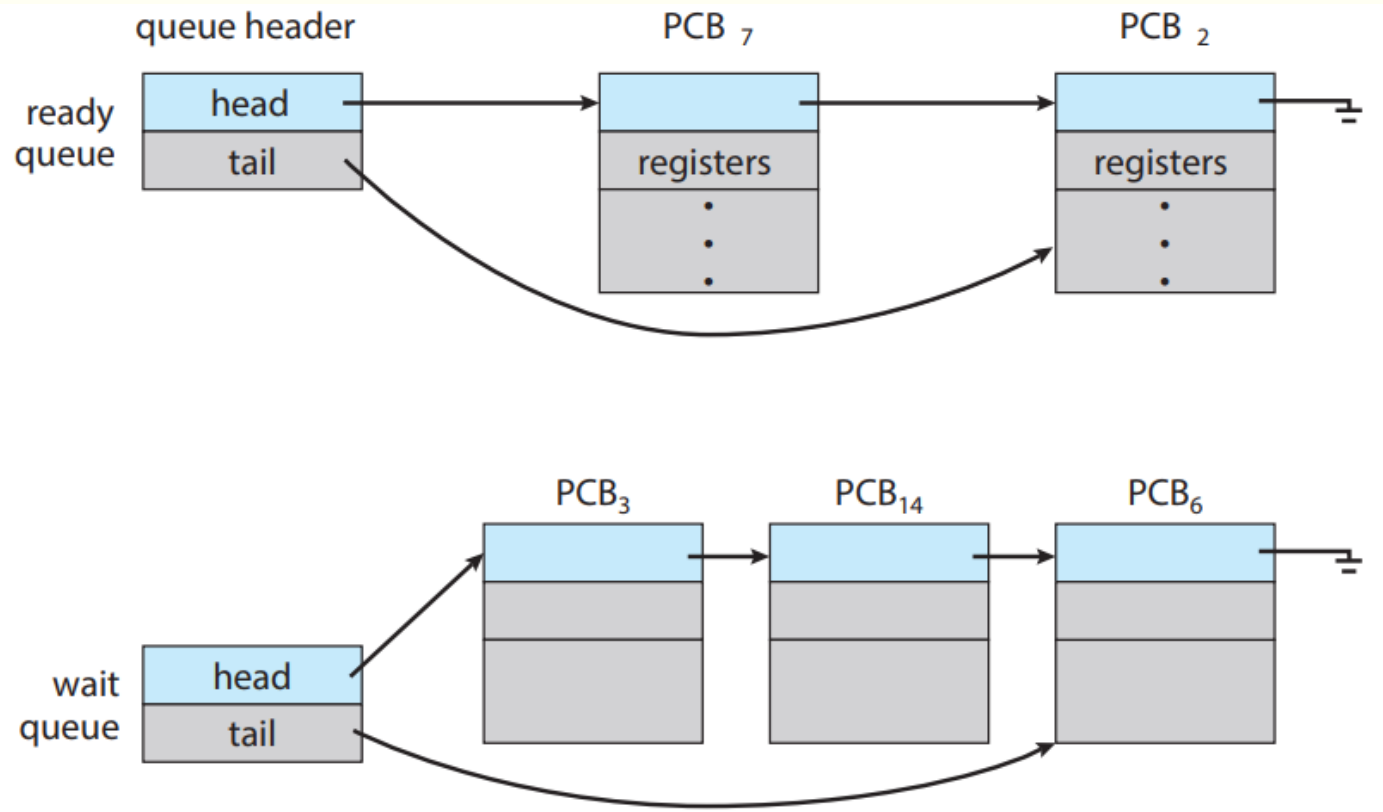

Планування процесів (Process Scheduling)

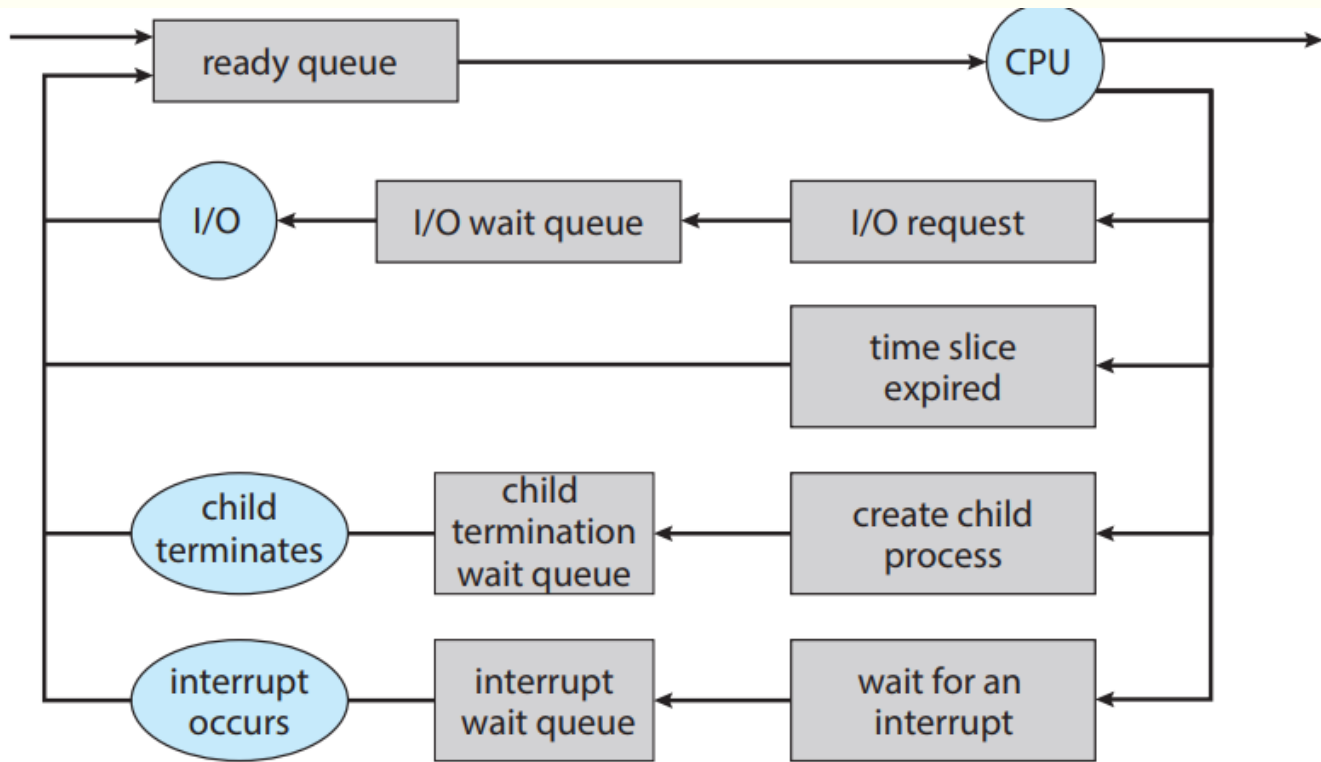
- Мета мультипрограмування – максимізувати використання ЦП процесами.
  - Розподіл часу передбачає перемикання ядра ЦП між процесами так часто, що користувачі можуть взаємодіяти з кожною запущеною програмою.
  - Планувальник процесів (process scheduler) обирає доступні процеси для виконання програми на ядрі.
  - Кожне ядро ЦП може працювати з одним процесом у кожний момент часу.
- Для одноядерної системи за раз може працювати лише 1 процес.
  - Якщо процесів більше, ніж ядер, надлишкові процеси чекають звільнення ядра та переплановують свою роботу.
  - Кількість процесів у пам'яті в поточний момент називають *рівнем мультипрограмування (degree of multiprogramming)*.
- Балансування завантаженості та розподіл часу вимагають врахування загальної поведінки процесу.
  - Загалом більшість процесів описуються **обмеженнями можливостями** вводу-виводу (I/O bound) або ЦП (CPU bound).
  - Обмежений можливостями вводу-виводу процес втрачає більшість часу на виконання операцій вводу-виводу, а не на обчислення.
  - Обмежений можливостями ЦП процес – навпаки.

Планувальні черги (Scheduling Queues)

- При входженні процесів у систему їх поміщають у ready-чергу, де вони очікують на своє виконання ядром ЦП.
  - Загалом черга зберігається у вигляді зв'язного списку; голова ready-черги містить вказівник на перший PCB у списку, а кожний PCB включає вказівник на наступний PCB в ready-черзі.
- Система також містить інші черги.
  - Коли процесу надається ядро ЦП, він виконується деякий час, а потім завершується, переривається або очікує на настання певної події, наприклад, завершення запиту на ввід-вивід.
- Нехай процес надсилає запит на ввід-вивід до диску.
  - Диск працює набагато повільніше процесора, тому процес очікує доступність вводу-виводу.
  - Такий процес поміщається в чергу очікування (wait queue)

Queueing-діаграма для представлення планування роботи процесу

- Представляє 2 типи черг: ready-чергу та набір черг очікування.
  - Круги представляють ресурси, які обслуговують черги, а стрілки вказують на хід процесів у системі.
- Новий процес спочатку ставиться в ready-чергу.
  - Він очікує, поки його оберуть для виконання або перенаправлять (dispatch).
  - Під час виконання процесу ядром може статись одна з кількох подій:
    - Процес видасть запит на ввід-вивід і буде поміщений в чергу очікування вводу-виводу (I/O wait queue).
    - Процес може створити новий дочірній процес, а потім переміститись у чергу очікування, поки не завершить/перерве роботу дочірній процес.
    - Процес може бути насильно переміщеним з ядра в результаті переривання або завершення періоду часу на виконання та перейде назад в ready-чергу.

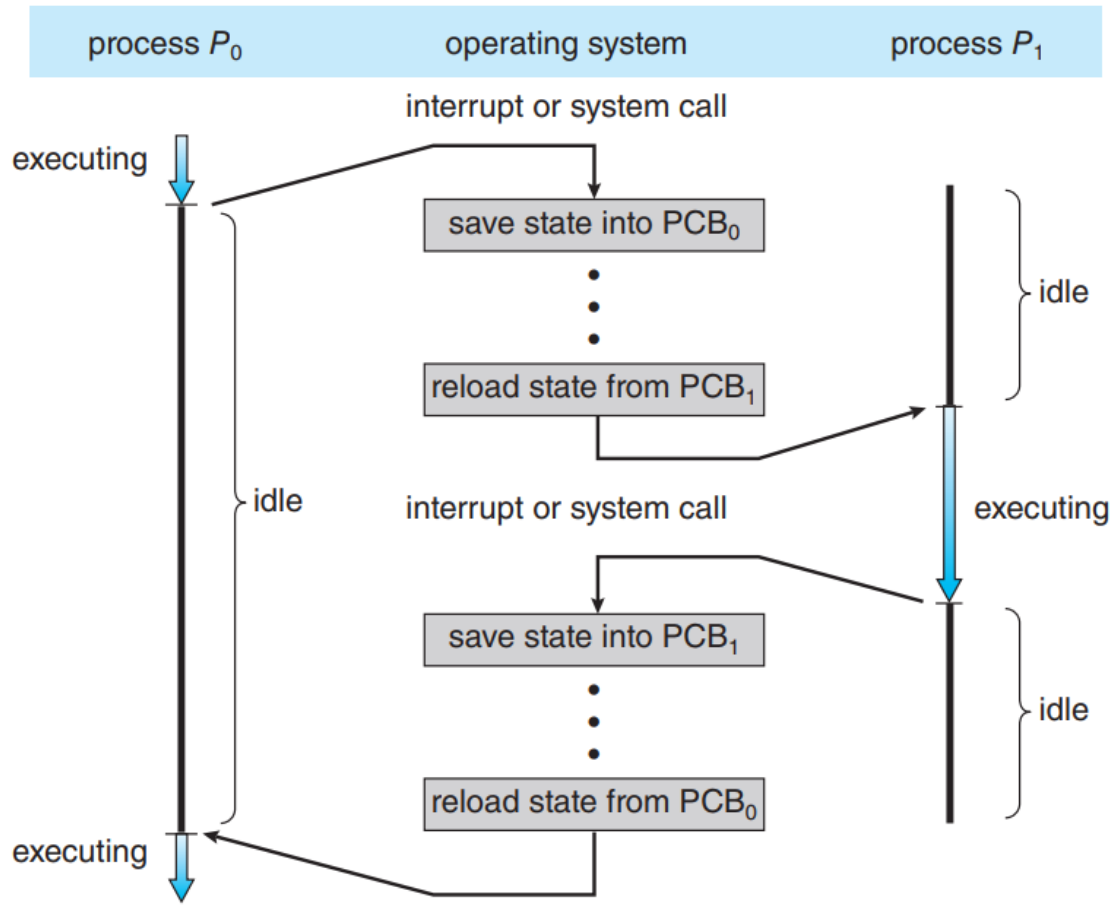
Планування роботи ЦП (CPU Scheduling)

- Процес мігрує між ready-чергою та різними чергами очікування протягом свого існування.
  - Планувальник ЦП (CPU scheduler) обирає один процес з ready-черги та виділяє йому ядро ЦП.
  - Вибір нового процесу повинен відбуватись часто.
  - Обмежений можливостями вводу-виводу процес може виконуватись лише кілька мілісекунд перед очікуванням запиту на ввід-вивід.
  - Хоч CPU-bound-процес вимагатиме більше процесорного часу ядра, планувальник навряд чи дозволить розширити час використання ядра – скоріше, насильно передасть ядро іншому процесу.
  - Тому планувальник ЦП виконується принаймні раз кожні 100мс, зазвичай набагато частіше.
- Деякі ОС мають проміжну форму планування – **свопінг** (процес swapped out на диск).
  - Основна ідея: зменшити рівень мультипрограмування, вивантажуючи процес з пам'яті (і з конкуренції за ЦП).
  - Пізніше такий процес можна заново ввести в пам'ять, а виконання – продовжити з місця зупинки.
  - Свопінг зазвичай потрібен, коли пам'ять перевитрачається та повинна очиститись.

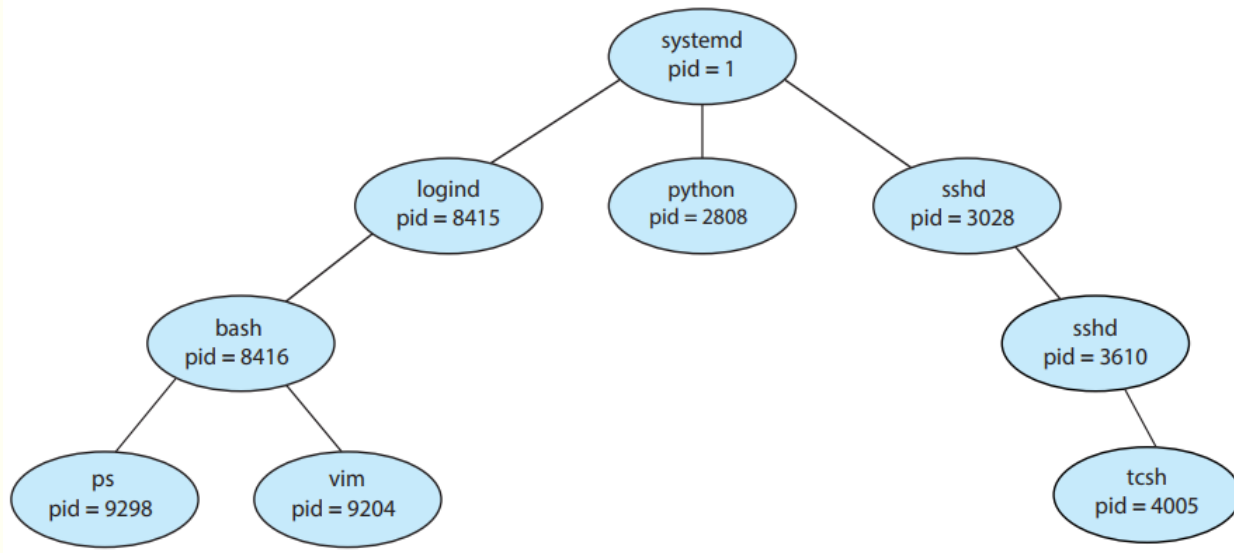

Перемикання контексту (Context Switch)

- Коли трапляється переривання, системі потрібно зберегти поточний контекст працюючого на ядрі ЦП процесу, щоб відновити роботу після обробки переривання.
  - Контекст представляється в РСВ процесу: значення регістрів ЦП, стан процесу та інформація щодо управління пам'яттю.
- Перемикання ядра ЦП на інший процес вимагає збереження стану поточного процесу та відновлення стану іншого процесу.
  - Дана задача називається **перемиканням контексту**.
  - Контекст старого процесу зберігається в його РСВ, а потім завантажується збережений контекст нового процесу, запланованого на виконання.
  - Перемикання контексту – повністю накладні витрати.
  - Швидкість перемикання залежить від конкретної машини: швидкості пам'яті, кількості регістрів, необхідних для копіювання, існування спеціальних інструкцій тощо.
  - Типовий час перемикання – кілька мікросекунд.

Операції над процесами. Створення процесу

Тут термін «процес» використовується rather loosely, оскільки для Linux переважно використовується «task».

Більшість ОС визначають процеси за їх унікальним ідентифікатором (pid), зазвичай представленим цілим числом.

- Його можна використовувати як індекс для доступу до різних атрибутів процесу всередині ядра.

Процес systemd (завжди pid=1) є кореневим батьківським процесом для всіх користувацьких процесів і створюється першим при завантаженні системи.

- Далі процес systemd створює процеси, які забезпечують додаткові служби (веб-сервер, print server, ssh-сервер тощо).
- Процес logind відповідає за управління клієнтами, які напряду входять у систему.
- Тут клієнт залогінився та використовує bash shell, якому присвоєно pid=8416.
- Процес sshd відповідає за управління клієнтами, підключеними до системи через ssh (secure shell).

Операції над процесами. Створення процесу

- На ОС UNIX та Linux можна отримати перелік процесів за допомогою команди `ps`:
  - `ps -el`
  - Крім того, Linux-системи надають команду `pstree`, яка виведе дерево всіх процесів у системі.
- Загалом, коли процес створює дочірній процес, потрібно виділити деякі ресурси для виконання задачі: процесорний час, пам'ять, файли, пристрої вводу-виводу.
  - Дочірній процес може мати змогу отримувати ресурси напряму від ОС або обмежуватись підмножиною ресурсів батьківського процесу.
  - Батьківському процесу може бути потрібно розподіляти свої ресурси між дочірніми процесами.
  - Обмеження дочірнього процесу батьківськими ресурсами усуває можливість перевантаження системи процесом шляхом створення надто багато дочірніх процесів.
- Крім постачання різних фізичних та логічних ресурсів, батьківський процес *may pass along initialization data (input) to the child process*.
  - Нехай існує процес, чия задача – відобразити вміст файлу (наприклад, `hw1.c`) на екрані терміналу.
  - Коли процес створено, він отримає від батьківського процесу на вхід назву файлу (`hw1.c`).
  - Альтернатива: деякі ОС передають ресурси дочірнім процесам. Тоді новий процес може отримати з відкриті файли, `hw1.c` та термінальним пристроєм, та просто передавати дані між ними.

Операції над процесами. Створення процесу

- Коли процес створює новий процес, існують 2 можливості для виконання:
  - 1. Батьківський процес конкурентно виконується з дочірніми.
  - 2. Батьківський процес очікує, поки деякі або всі дочірні процеси завершать роботу.
- Також існує 2 можливості стосовно адресного простору:
  - 1. Дочірній процес – дублікат батьківського процесу.
  - 2. Дочірній процес має нову завантажену в нього програму.
- Спочатку розглянемо ОС UNIX: кожен процес має унікальний ідентифікатор.
  - Новий процес створюється за допомогою системного виклику `fork()`.
  - Новий процес складається з копії адресного простору первинного процесу, що спрощує взаємодію.
  - Обидва процеси (parent + child) продовжують виконання з наступної після `fork()` інструкції з однією відмінністю: return-код для `fork()` буде 0 для дочірнього процесу та ідентифікатор дочірнього процесу для батьківського.

Операції над процесами. Створення процесу

```
#include <sys/types.h>
#include <stdio.h>
#include <unistd.h>

int main()
{
    pid_t pid;

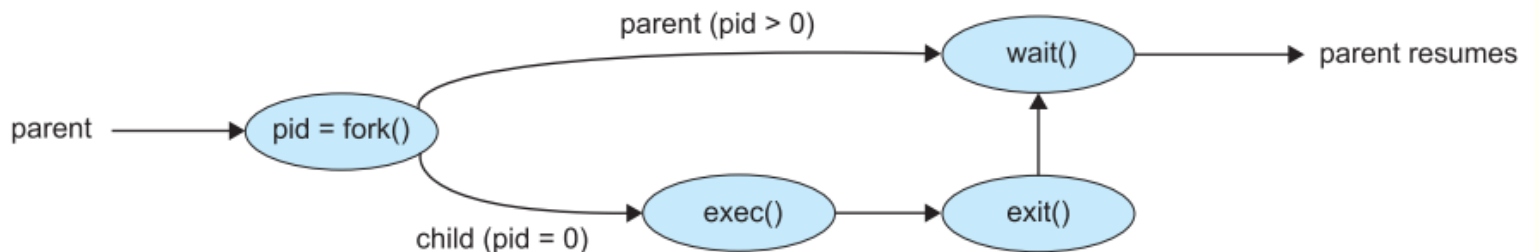
    /* fork a child process */
    pid = fork();

    if (pid < 0) { /* error occurred */
        fprintf(stderr, "Fork Failed");
        return 1;
    }
    else if (pid == 0) { /* child process */
        execlp("/bin/ls", "ls", NULL);
    }
    else { /* parent process */
        /* parent will wait for the child to complete */
        wait(NULL);
        printf("Child Complete");
    }

    return 0;
}
```

Після системного виклику `fork()` один з 2 процесів зазвичай використовує системний виклик `exec()`, щоб замінити простір пам'яті процесу новою програмою.

- Системний виклик `exec()` завантажує бінарний файл у пам'ять (знищуючи образ пам'яті програми, яка містить виклик `exec()`) та запускає його виконання.
- Батьківський процес може потім
  - створити більше дочірніх процесів;
  - або, не маючи роботи, поки працюють дочірні процеси, здійснити системний виклик `wait()`, щоб перемістити себе з ready-черги до завершення «дочок».
- Оскільки виклик `exec()` перекриває адресний простір процесу новою програмою, `exec()` не повертає управління, поки не трапиться помилка.


```
#include <stdio.h>
#include <windows.h>
```

```
int main(VOID)
{
    STARTUPINFO si;
    PROCESS_INFORMATION pi;

    /* allocate memory */
    ZeroMemory(&si, sizeof(si));
    si.cb = sizeof(si);
    ZeroMemory(&pi, sizeof(pi));

    /* create child process */
    if (!CreateProcess(NULL, /* use command line */
        "C:\\WINDOWS\\system32\\mspaint.exe", /* command */
        NULL, /* don't inherit process handle */
        NULL, /* don't inherit thread handle */
        FALSE, /* disable handle inheritance */
        0, /* no creation flags */
        NULL, /* use parent's environment block */
        NULL, /* use parent's existing directory */
        &si,
        &pi))
    {
        fprintf(stderr, "Create Process Failed");
        return -1;
    }
    /* parent will wait for the child to complete */
    WaitForSingleObject(pi.hProcess, INFINITE);
    printf("Child Complete");

    /* close handles */
    CloseHandle(pi.hProcess);
    CloseHandle(pi.hThread);
}
```

Альтернативний приклад: створення процесу в ОС Windows

- Процеси створюються в Windows API за допомогою функції `CreateProcess()`, подібної до `fork()` у плані створення дочірнього процесу батьком.
  - Проте `CreateProcess()` вимагає завантаження заданої програми в адресний простір дочірнього процесу при його створенні.
  - Якщо `fork()` не приймає параметрів, `CreateProcess()` очікує не менше 10.
- Два переданих параметри у функцію `CreateProcess()` – структури `STARTUPINFO` та `PROCESS_INFORMATION`.
  - `STARTUPINFO` визначає властивості нового процесу, на зразок розмірів вікна, його зовнішнього вигляду, обробку файлів зі стандартних вводу та виводу.
  - `PROCESS_INFORMATION` містить обробник (handle) та ідентифікатори новоствореного процесу та потоку.
  - Викликаємо функцію `ZeroMemory()` для виділення пам'яті кожній із структур до роботи з `CreateProcess()`.
- Перші 2 параметри `CreateProcess()` – назва додатку (тут – `NULL`) та аргументи командного рядка (налаштовують завантаження додатку).
  - Тут завантажується додаток `mspaint.exe`.

Операції над процесами. Переривання процесу

- Процес переривається при завершенні виконання останньої інструкції та запиту до ОС на його видалення за допомогою системного виклику `exit()`.
  - У цей момент процес може повертати свій статус (зазвичай ціле число) очікуючому батьківському процесу за допомогою системного виклику `wait()`.
  - Усі ресурси процесу, включаючи фізичну та віртуальну пам'ять, відкриті файли, буфери вводу-виводу, деалокуються та запитуються ОС на повернення (`reclaim`).
- Переривання може траплятись і в інших випадках.
  - Процес може спричинити переривання роботи іншого процесу за допомогою відповідного системного виклику (наприклад, `TerminateProcess()` in Windows).
  - Зазвичай такий системний виклик може здійснюватись лише батьківським процесом щодо запланованого на переривання процесу. Інакше, користувач або некоректно працюючий додаток можуть довільно «вбити» процеси іншого користувача.
  - Батьківський процес потребує ідентифікаторів дочірніх процесів, які бажає перервати, тому при створенні процесу такий ідентифікатор передається батьку.
- Батько може перервати виконання одного з дочірніх процесів з різних причин:
  - Дочірній процес перевищив використання деяких ресурсів, які йому були виділені. Батьку потрібно мати механізм перевірки стану «дочок».
  - Задача (`task`), призначена дочірньому процесу, більше не потрібна.
  - Батьківський процес завершується, а ОС не дозволяє дочірньому процесу продовжуватись без батька.

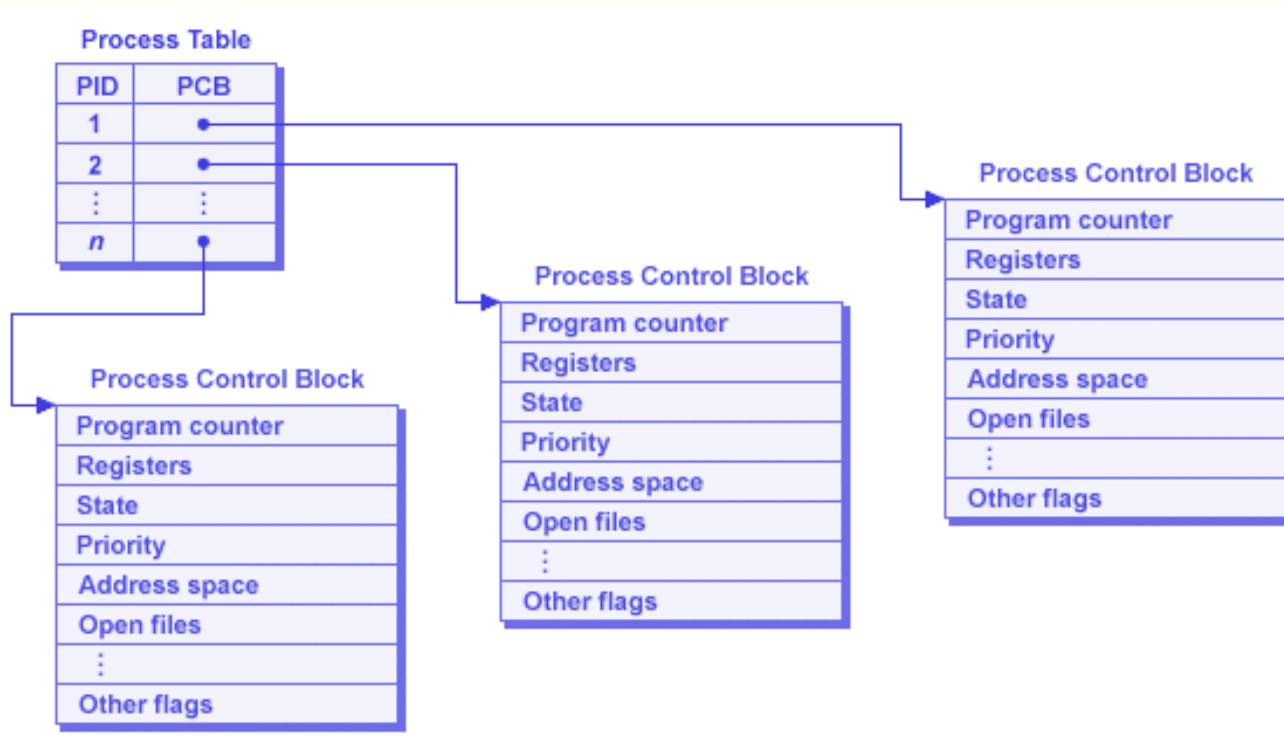
Операції над процесами. Переривання процесу

- Деякі системи не дозволяють дочірньому процесу існувати, якщо «батько» завершив роботу.
  - Це явище називають каскадним перериванням (cascading termination), зазвичай воно ініціюється ОС.
- У Linux / UNIX-системах процес можна перервати системним викликом `exit()`, в який передається `exit status`: **`exit(1)`** ;
  - In fact, under normal termination, `exit()` will be called either directly (as shown above) or indirectly, as the C run-time library (which is added to UNIX executable files) will include a call to `exit()` by default.
- Батьківський процес може очікувати переривання дочірнього процесу за допомогою системного виклику `wait()`.
  - У виклик передається параметр, який дозволяє батьківському процесу отримати `exit status` «дочки».
  - Також виклик повертає ідентифікатор перерваного дочірнього процесу, щоб «батько» міг визначити, який з дочірніх процесів завершився:

```
pid_t pid;  
int status;  
pid = wait(&status);
```

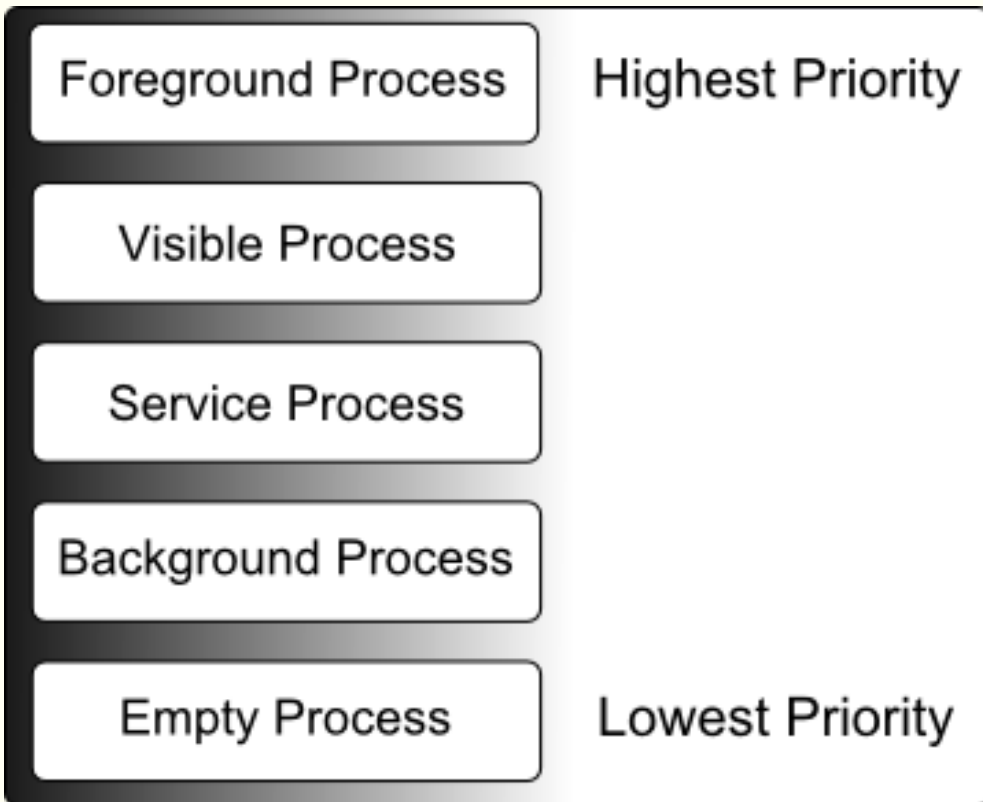
Операції над процесами. Переривання процесу

- При перериванні процесу його ресурси деалокуються операційною системою.
  - Проте його входження в таблицю процесів (process table) повинно залишатись, поки батьківський процес викликає `wait()`, оскільки таблиця містить `exit status` процесів.
  - Завершений процес, батько якого ще не викликав `wait()`, називають **зомбі-процесом**.
  - Усі процеси переходять у цей стан при завершенні, проте загалом вони існують як зомбі зовсім трохи.
  - Як тільки батьківський процес викликає `wait()`, ID зомбі-процесу та його входження в таблицю процесів видаляються.
- Уявіть, що буде, якщо «батько» не викликав `wait()`, а перервав роботу.
  - Дочірній процес залишиться **сиротою (orphan)**.
  - Традиційні UNIX-системи вирішують проблему, присвоюючи процеси-сироти процесу `init`.
  - Процес `init` періодично викликає `wait()`, дозволяючи зібрати всі `exit`-статуси процесів-сирот та видалити їх ідентифікатори та входження в таблицю процесів.

Ієрархія процесів в ОС Android

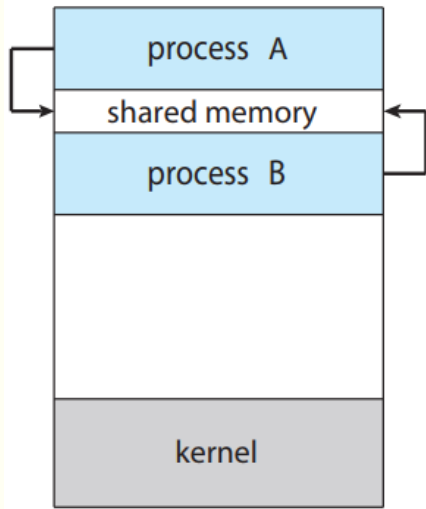
- Від найбільш до найменш пріоритетних процесів:
  - **Передньоплановий (Foreground) процес**—поточний процес видимий на екрані, представляючи додаток користувачу для взаємодії.
  - **Видимий (Visible) процес**—процес, який не видно на передньому плані, проте він виконує передньоплановий процес (активність)
  - **Служба (Service process)**—процес, подібний до фонового, проте виконує активність, видиму користувачу (як стримінг музики)
  - **Фоновий (Background) процес**—процес, який виконує активність, невидиму для користувача.
  - **Порожній процес**—процес, який не містить жодного активного компоненту, пов'язаного з додатком.

Міжпроцесна взаємодія (Interprocess Communication, IPC)

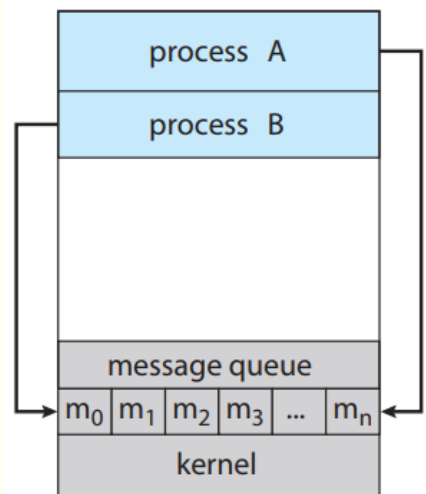
- Процес незалежний, якщо не має спільних даних з іншими процесами, що виконуються в системі. Інакше процес буде кооперованим (cooperating).
- Існує кілька причин для забезпечення середовища, яке дозволяє кооперацію процесів:
  - **Розкриття (*sharing*) інформації.** Необхідно забезпечити середовище для конкурентного доступу до інформації зі спільним доступом.
  - **Прискорення обчислень.** Розбиття крупної задачі на підзадачі для їх подальшого паралельного виконання. Прискорення можна отримати лише на багатопроцесорних системах.
  - **Модульність.** Розподіл системних функцій на окремі процеси або потоки.
- Кооперовані процеси вимагають механізм міжпроцесної взаємодії (IPC), який дозволить їм обмінюватись даними.
  - Фундаментальні моделі міжпроцесної взаємодії: shared memory та message passing.

Міжпроцесна взаємодія (Interprocess Communication, IPC)

- У моделі зі спільною пам'яттю область пам'яті буде спільною для скооперованих процесів.

- Процеси зможуть обмінюватись інформацією, записуючи та зчитуючи дані в спільну область.
- Модель може бути швидшою за передачу повідомлень, оскільки системи з передачею повідомлень зазвичай реалізовані за допомогою системних викликів, тому вимагають більш time-consuming task of kernel intervention.
- У системах зі спільною пам'яттю системні виклики потрібні лише для визначення областей пам'яті зі спільним доступом.
- Як тільки визначається спільна пам'ять, усі звернення до неї обробляються як routine memory accesses, тобто від ядра не вимагається жодної підтримки.

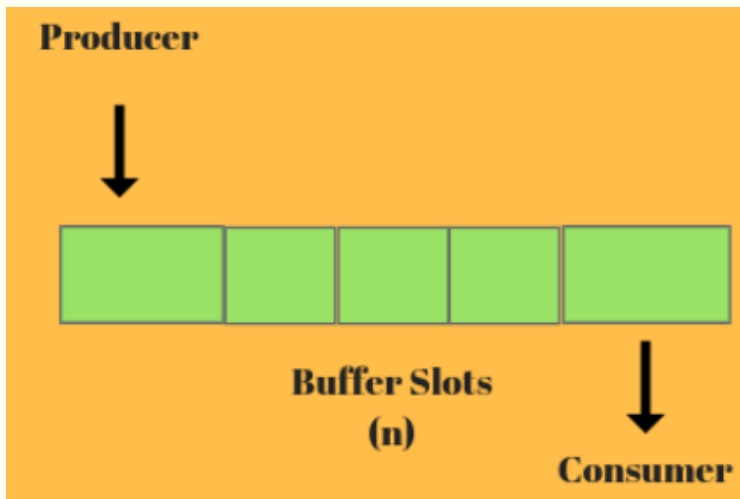
- У моделі з передачею повідомлень взаємодія відбувається шляхом обміну повідомленнями між скооперованими процесами.

- Передача повідомлень корисна для обміну невеликими об'ємами даних, оскільки немає конфліктів, які потрібно вирішувати.
- Передачу повідомлень також простіше реалізується в розподіленій системі, ніж модель зі спільною пам'яттю.

IPC у системах зі спільною пам'яттю (Shared-Memory Systems)

- Зазвичай область спільної пам'яті розміщується в адресному просторі процесу, який створює shared-memory segment.
  - Інші процеси, які бажають взаємодії через цей shared-memory segment, повинні прикріплюватись до того ж адресного простору.
  - ОС зазвичай не дозволяє одному процесу отримувати доступ до адресного простору іншого, тому дані процеси повинні зняти це обмеження.
  - Форма даних та місце розташування спільної пам'яті визначається процесами, а не ОС, тому процеси відповідають за відсутність конфліктів при одночасному запису в одну комірку спільної пам'яті.

- Спільна пам'ять використовується в одному з розв'язків задачі «виробник-споживач» (producer–consumer problem).
  - Для їх конкурентної роботи необхідно мати доступний буфер елементів, який заповнюватиме виробник та спустошуватиме споживач.
  - Буфер буде розташований в області пам'яті, спільній для процесу-producer та процесу-consumer.
  - Виробник може створювати один елемент, а споживач – споживати інший, їх роботу треба синхронізувати.

Можуть використовуватись 2 типи буферів

- Необмежений (unbounded) буфер не накладає межу на свій розмір.
  - Споживач може бути змушений очікувати на нові елементи, проте виробник може завжди продукувати нові елементи.
- Обмежений (bounded) буфер передбачає буфер фіксованого розміру.
  - У цьому випадку споживач повинен чекати, якщо буфер порожній, а виробник повинен чекати, якщо буфер повний.

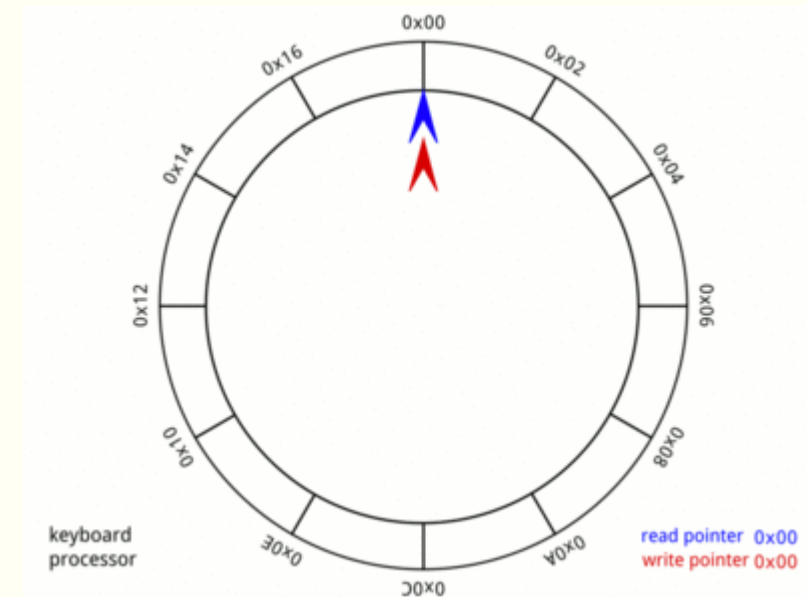
```
#define BUFFER_SIZE 10

typedef struct {
    . . .
} item;

item buffer[BUFFER_SIZE];
int in = 0;
int out = 0;
```

Обмежений буфер

- Спільний буфер реалізується як циклічний масив з 2 логічними вказівниками: in та out.
- Змінна in вказує на наступну вільну позицію в буфері; out – на першу full position у буфері.
- Буфер порожній при $in == out$, а заповнений – при $((in + 1) \% BUFFER\_SIZE) == out$.
- Не показано проблему конкурентного доступу до спільного буферу.

Можуть використовуватись 2 типи буферів

- Процес-producer має локальну змінну next_produced, у яку буде збережено згенероване значення.
  - Процес-consumer має локальну змінну next_consumed, у яку зберігатиметься значення для споживання.

```
item next_produced;

while (true) {
    /* produce an item in next_produced */

    while (((in + 1) % BUFFER_SIZE) == out)
        ; /* do nothing */

    buffer[in] = next_produced;
    in = (in + 1) % BUFFER_SIZE;
}
```

Процес-producer при спільній пам'яті

```
item next_consumed;

while (true) {
    while (in == out)
        ; /* do nothing */

    next_consumed = buffer[out];
    out = (out + 1) % BUFFER_SIZE;

    /* consume the item in next_consumed */
}
```

Процес-consumer при спільній пам'яті

IPC у системах з передачею повідомлень (Message-Passing Systems)

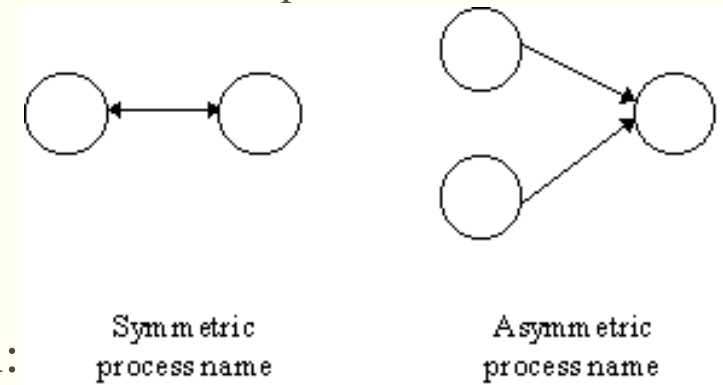

- Передача повідомлень забезпечує механізм комунікації процесів та синхронізації їх дій без спільного адресного простору.
  - Особливо корисно в розподілених середовищах, в яких взаємодіючі процеси можуть розміщатись на різних комп'ютерах мережі.
- Інфраструктура передачі повідомлень постачає принаймні 2 операції: `send(message)` та `receive(message)`
  - Надіслані процесом повідомлення можуть бути як фіксованого, так і змінного розміру.
  - Якщо надсилати повідомлення фіксованого розміру, системна реалізація спрощується, проте ускладнюється програмування. Для повідомлень змінної довжини – навпаки.
- Якщо процеси P і Q бажають взаємодіяти, вони повинні надсилати та отримувати повідомлення від один одного: між ними повинен існувати **комунікаційний зв'язок** (*communication link*).

Naming

- Процеси, які бажають взаємодіяти, повинні мати спосіб звертатись один до одного.
  - При прямій взаємодії кожен процес, який хоче комунікувати, повинен явно назвати recipient або sender взаємодії.
- У даній схемі примітиви `send()` і `receive()` визначені так:
  - • `send(P, message)`—надіслати повідомлення процесу P.
  - • `receive(Q, message)`—отримати повідомлення від процесу Q.
- Комунікаційний зв'язок у даній схемі має наступні властивості:
  - Зв'язок (link) встановлюється автоматично між кожною парою процесів, які бажають взаємодіяти.
  - Процесам потрібно знати тільки ідентифікатори один одного.
  - Зв'язок стосується рівно 2 процесів, а між кожною парою процесів існує рівно 1 зв'язок.
  - Така схема показує симетрію адресації.

Асиметричність адресації. Непряма адресація

- Тут тільки відправник називає отримувача.
  - `send(P, message)`—надсилає повідомлення процесу P.
  - `receive(id, message)`—отримує повідомлення від будь-якого процесу. У змінну `id` встановлюється назва процесу, з яким відбулась взаємодія.
- Недоліком обох схем є обмежена модульність результуючих process definitions.
  - Зміна ідентифікатора процесу може зробити необхідним огляд усіх інших process definitions.
  - Усі посилання на старий ідентифікатор повинні бути знайденими, щоб виконати заміну. Такий підхід небажаний, багато hard-coding-роботи.
- З непрямою (indirect) взаємодією повідомлення надсилаються та отримуються від mailboxes, або портів.
  - Кожен мейлбокс має унікальний ідентифікатор.
  - Наприклад, черги POSIX-повідомлень використовують ціле число для ідентифікатора mailbox.

Непряма адресація

- Процес може взаємодіяти з іншим процесом через кілька різних мейлбоксів, проте 2 процеси можуть взаємодіяти тільки якщо мають спільний мейлбокс.
  - `send(A, message)`—надсилає повідомлення в мейлбокс A.
  - `receive(A, message)`—отримує повідомлення з мейлбоксу A.
- У цій схемі комунікаційна взаємодія має наступні властивості:
  - Зв'язок встановлюється між парою процесів тільки якщо обидва процеси мають спільний мейлбокс.
  - Зв'язок може асоціюватись більш, ніж з двома процесами.
  - Між кожною парою взаємодіючих процесів може існувати кілька різних зв'язків, кожному з яких відповідає 1 мейлбокс.

Нехай процеси P_1 , P_2 та P_3 усі мають спільний мейлбокс A

- Процес P_1 надсилає повідомлення до A , поки P_2 та P_3 виконують `receive()` від A .
  - Який процес отримає повідомлення, надіслане від P_1 ?
- Відповідь залежить від того, який з наступних методів обрати:
  - Дозволити зв'язок максимум між 2 процесами.
  - Дозволити максимум одному процесу в даний момент часу виконувати операцію `receive()`.
  - Дозволити системі довільно обирати, який процес отримає повідомлення (або P_2 , або P_3). Система може визначити алгоритм вибору процесу-приймача (наприклад, циклічна диспетчеризація (`round robin`), *where processes take turns receiving messages*). Система може ідентифікувати отримувача для відправника.
- Власником мейлбоксу може бути або процес, або ОС.
  - Якщо власником є процес (мейлбокс – частина його адресного простору), потрібно розрізняти власника (*owner* – отримує повідомлення тільки через свій мейлбокс) та користувача (лише відправляє повідомлення в будь-який з мейлбоксів).
  - Оскільки кожен мейлбокс має унікального власника, завжди відомо, хто отримувач повідомлення.
  - Коли процес, який володіє мейлбоксом, завершується, мейлбокс зникає.
  - Кожен процес, який надіслав повідомлення в цей мейлбокс, повинен отримати сповіщення про зникнення.

-
-
- Якщо власником мейлбоксу буде ОС, він існуватиме сам по собі.
    - Незалежно та не прикріплений до конкретного процесу.
  - ОС повинна забезпечувати механізм, який дозволяє процесу робити наступне:
    - Створити нову поштову скриньку.
    - Надсилати та приймати повідомлення через поштову скриньку.
    - Видалити поштову скриньку.
  - Процес, який створює новий мейлбокс, буде його власником за умовчанням.
    - Спочатку тільки процес-власник може отримувати повідомлення через мейлбокс.
    - Проте володіння та привілеї з отримування можна передавати іншим процесам за допомогою відповідних системних викликів.
    - У результаті це може призвести до появи кількох приймачів для кожного мейлбоксу.

Синхронізація

- Взаємодія між процесами відбувається через виклики примітивів `send()` та `receive()`.
- Передача повідомлень може бути блокуючою (синхронною) або неблокуючою (асинхронною).
  - **Блокуюче надсилання (*Blocking send*)**. Процес відправки блокується, поки повідомлення отримується за допомогою приймаючого процесу або мейлбоксу.
  - **Неблокуюче надсилання (*Nonblocking send*)**. Процес відправки надсилає повідомлення а відновлює операцію.
  - **Блокуючий прийом (*Blocking receive*)**. Приймач блокується, поки не буде доступне повідомлення.
  - **Неблокуючий прийом (*Nonblocking receive*)**. Приймач отримує повідомлення або `null`.

```
message next_produced;

while (true) {
    /* produce an item in next_produced */

    send(next_produced);
}
```

Процес-producer при передачі повідомлень

15.03.2020

```
message next_consumed;

while (true) {
    receive(next_consumed);

    /* consume the item in next_consumed */
}
```

Процес-consumer при передачі повідомлень

@Марченко С.В., ЧДБК, 2020

37

-
- Можливі різні комбінації `send()` та `receive()`.
    - Коли обидва `send()` і `receive()` блокуючі, маємо *рандеву* між `sender` та `receiver`.
    - Вирішення `producer-consumer problem` стає тривіальним, коли використовуються блокуючі інструкції `send()` та `receive()`.
    - Виробник викликає блокуючу функцію `send()` та очікує, поки повідомлення доставляється приймачу або в мейлбокс.
    - Аналогічно, коли споживач викликає `receive()`, він блокується, поки повідомлення доступне.
  - Як для прямої, так і непрямої взаємодії, повідомлення, якими обмінюються взаємодіючі процеси, розташовуються в тимчасовій черзі.
  - Такі черги можуть реалізуватись трьома способами:
    - **Нульова місткість (capacity).** Черга має максимальну довжину 0; зв'язок не має очікуючих повідомлень. Тоді відправник повинен блокуватись, поки приймач отримує повідомлення.
    - **Обмежена (Bounded) місткість.** Черга має скінченну довжину n ; тому максимум n повідомлень можуть залишатись в ній. Якщо черга не повна, коли надходить нове повідомлення, воно додається в чергу (копіюється або зберігає вказівник на повідомлення). Місткість зв'язку скінченна: якщо зв'язок заповнений, відправник повинен блокуватись, поки в черзі не з'явиться вільне місце.
    - **Необмежена (Unbounded) місткість.** Довжина черги потенційно нескінченна; довільна кількість повідомлень може в ній очікувати. Відправник ніколи не блокується.

Доповідь

- Examples of IPC Systems
- **Communication in Client–Server Systems**